

Сураи Фотиҳа

Сураи 1-уми Қуръон буда, дар Маккаи мукаррама
нозил шуда, аз 7 оят иборат аст.

Ин сура бо чанд ном зикр мешавад. Яке аз онҳо «Фотиҳа» аст. Маънои «Фотиҳа» – кушоиш аст. «Фотиҳа» барои он ғоянд, ки Қуръони маҷид бо он оғоз гардидааст. Номҳои дигари ин сура «Сабъатулмасонӣ» аст. Ба ин хотир, ки он аз ҳафт оят иборат буда, ҳеҷ намозе нест, ки ҳадди ақал он ду бор хонда нашавад. Бо ривояте он ҳафт оят буда, ду бор ба Расули Худо (с) нозил шудааст. Ҳамчунин онро «Уммул китоб» (модари китоб) ҳам мегӯянд, зеро ки Расулulloҳ (с) гуфтаанд: **"Ал-ҳамду лиллāҳи Рабби-л-ъāламīн"** - афзали оятҳои Қуръон аст.

Чуноне ки дар ҳадис аз Имом Аҳмад ибни Ҳанбал омадааст, Убай ибни Каъб дар ҳузури Пайғамбарамон сураи «Фотиҳа»-ро хонданд. Он ҳазрат (с) гуфтанд: **"Қасам ба Зоте, ки ҷони ман дар яду қудрати ўст, Аллоҳтаъоло на дар «Таврот», на дар «Инҷил», на дар «Забур» ва на дар «Фурқон» (Қуръон) мисли ин сураеро фуруд наовардааст"**. Ин сухани Расулulloҳ (с) бар афзалияти сураи «Фотиҳа» далолат мекунад.

Инчунин дар ҳадиси ривояткардаи Имом Тирмизӣ аз Убай ибни Каъб Пайғамбарамон (с) гуфтанд: **"Тамоми Қуръонро дар ин як сура, яъне дар сураи «Фотиҳа» маънидод метавон кард"**. Шояд аз ҳамин ҷиҳат ўро "Уммул китоб" гӯянд.

Ривоят аст, ки саҳобогони Расул (с) назди қавме рафтанд. Он қавм иззати саҳобогонро дар муомилот ба ҷо наоварданд ва нисбати онҳо беъътиной зоҳир намуданд. Дар ҳамин ҳолат сардори он қавмро газандае неш зад, сарвари қавм захми захролуд бардошт. Барои наҷоти ў ба саҳобогони Расул (с) муроҷиат намуданд. Саҳобогон шарт ба миён гузоштанд, ки дар ивази "Руқия"-(табобат ба воситаи тиловати оятҳои Қуръон) иддае чаҳорпо подош бояд бигиранд. Мурод аз шарт асҳоб ин буд, ки шояд он қавм аз раъйи худ бозгарданд, чунки аз Расулulloҳ (с) шунида буданд: **"Қуръонро хонеду аз музди он маҳӯред!"**.

Аммо чун захмхӯрда баргузидаи қавм ва ҳам сарватманд буд, онҳо шарт гузоштаи саҳобогонро қабул карданд. Пас асҳоби гиромӣ бо сураи «Фотиҳа» саркардаи он қавмро "Руқия" намуданд ва Худованд ба сабаби ин сураи муборак ба ў шифо бахшид. Чун

ин хабар ба Расули Худо (с) расид, ӯ руқияро рад накард ва иҷозати аз он ҳақ гирифтано дод. Валлоҳу аълам.

Хулоса, дар фазилати сураи мазкур ҳадисҳо ва ривоятҳои зиёде ворид шудааст. Аммо имконнопазир аст, ки ҳамаи он дар ин шарҳи мухтасар ҷой карда шавад.

Умед аз Худо дорем, ки дар оянда дар ин боб чун садакаи ҷория ба хонандагони азиз боз ҳам маълумоти бештаре ҷамъ карда бинависем.

Акнун бо изни Худованд шурӯъ мекунем ба тарҷума ва шарҳи тафсири сураи «Фотиҳа».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим. 1.

1. Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

أَحْمَدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ал-ҳамду лиллаҳи рабби-л ʼāламйн. 2.

2. Ҷамеъи ҳамд ва ситоиш (шукрҳо) аз онӣ он Худоест, (ки) тарбияткунандаи ҳамаи оламиён аст.

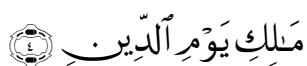
Танҳо Ӯ, яъне Худованд сазовори ҳамду ситоиш аст. Ӯ таъоло ҳама ҷаҳониёноро халқ кард ва бо иродаи худ тарбият намуда, ризқу рӯзӣ дод. Аз қудрати Ӯст, ки ҳама мавҷудотро ҳаёт бахшид ва онҳоро ба самти худ дар ҳаракат даровард.

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Ар-Раҳмани-р- Раҳим. 3.

3. (Худованд) бахшандаву меҳрубон аст.

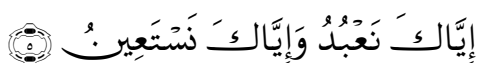
"**Раҳмон**" – ин сифати хос танҳо барои Аллоҳтаъолост, ки ба ҷуз Ӯ ба касе ин сифат нисбат дода намешавад. Яъне Ӯ таъоло дар дунё атокунандаи неъматҳо бар мӯъминону кофирон аст. "Раҳим" - низ сифати хоси Офаридгор буда, ба ин маъно омада, ки рӯзи қиёмат бахшандаи гуноҳон танҳо Худовандаст. Албатта, барои мӯъминон на барои кофирон.

Мāлики явми-д-дйн. 4.

4. Подшоҳи Рӯзи қиёмат аст.

Калимаи "дин" - ба маънои ҳисоб, ҷазо ва мукофот омадааст. "Явмиддин" - рӯзи қиёматро гӯянд. Рӯзе, ки махлуқот баъд аз миронида шудан аз сари нав зинда карда мешаванд, то ҳисобу китоб сурат гирад. Ҳар як банда аз он амале, ки тӯли умри худ дар дунё дошт, пурсида хоҳад шуд. Некбахтону парҳезгорон мукофоти амалҳои худро хоҳанд гирифт ва бадбахтон ҷазояшонро. Рӯзи қиёмат рӯзи тарсу ҳаросу даҳшат аст ва мардум аз тарси он рӯз дар ҳаросанд. Ин ояти карима барои мо, бандагон, ҳамчун як танбеҳ ва таъкидест, ки барои он рӯз ҳамеша омода бошем ва донем, ки дар он рӯз ҷуз Худованди мутаъол ҳеҷ касе аз наздикон ба доди мо намерасад. Зеро подшоҳи рӯзи қиёмат Аллоҳтаъолост.

Иййāка наъбуду ва иййāка настаъин. 5.

5. (Парвардигоро) фақат Ту ро ибодат мекунем ва фақат аз Ту ёрӣ меҷӯем.

Дар фаҳмиши имрӯзиён зери мафҳуми ибодат намозу рӯзаю зикру тиловати Қуръон ва монанди инҳо дар назар гирифта мешавад. Дар ҳақиқат чунин ҳам ҳаст. Зеро онҳо ибодатҳои беҳтарин ҳисобида мешаванд. Лекин ибодат бо инҳо маҳдуд нест. Балки ҳама амалҳои, ки Худованд аз он розӣ ва хушнуд аст, ибодатанд. Ба ин хотир, агар ҳар як банди мӯъмин дар зиндагии худ аз фармудаи Худованд берун нагардад, мувофиқи он амал намояд, чунин бошад, ки гӯё ҳама вақт машғул бо ибодат будааст. Барои тақвият бахшидан ба гуфтаҳои боло мисоли зеринро меорем. Офаридгори мову шумо хӯрдани ризқи ҳалолро амр кардааст. Пас, агар банда аз ҳаром парҳез намояд, барои ёфтани ризқи ҳалол ҳаракат, заҳмату меҳнат кунад, қувва сарф созад арақи ҷабин резад, ин ҳам ибодат аст. Вале набояд барои иҷрои як ибодат ибодати дигар тарк шавад. Масалан, дуруст нест бо сабаби тиловати Қуръон ибодати дигар, яъне намоз, ё зикри Худо тарк шавад. Тавре дар боло ишора карда шуд, маънои **"Иййāка**

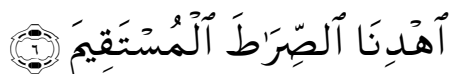
наъбуду" – «фақат Туро мепарастему ибодат мекунем» аст. Ин аз ҷониби мо ваъдаест назди Худованд. Худо накунад, ки мо аз ҷумлаи ваъдахилофон бошем.

"**Иййока настаъйн**" низ маънои мушаххаси «фақат аз Ту ёрӣ мецоҳем»-ро дорад.

Яъне: Парвардигоро, мо барои иҷрои ибодати Худат ёриро танҳо аз Ту мецоҳем, ба ғайри Худат, эй Парвардигор, ҳеҷ аҳаде моро ёрдаму қуввате бар ибодат дода ва пушту паноҳи мо шуда наметавонад! Албатта, ту бар ҳама махлуқҳои Худ ҳақдор ва тамоми бузургиҳо лоиқу сазовори Туст! Парвардигоро, ғайри худат моро молику соҳиб ва ёрдмидиҳандаи ҳақиқие нест!

Ин аз тарафи мо, бандагон, назди Аллоҳтаъоло ҳама эътирофу ҳама ваъда аст. Бинобар ин, ба мулоҳиза аз ояти карима чунин бармеояд, ки аввал ибодат намудан ва баъд ёрӣ хоستان бамаврид аст. Пас, агар банда хоҳони ёрӣ аз тарафи Худованд бошад, бояд аввалан аз ибодати Аллоҳтаъоло саркаш набошад. Вақте ки ибодати Аллоҳро ба ҷо намеорад, пас чӣ гуна аз Ё ёрӣ мецоҳад? Аз ин рӯ, ҳоли банда ибодат карданро дар ҳама ҳолат (хоҳ фароҳию хоҳ тангӣ) ва ёрдм пурсиданро дар тангиҳо тақозо менамояд.

Ибодате, ки дар ин оят зикр гардидааст, дар шакли шахси танҳо набуда, балки дар шакли ҷамъ омадааст. Мурод ин ҷо ибодати якҷоя, яъне бо ҷамоат аст. Аз ин ҷост, ки намозро бо ҷамоат мегузоранд.

Иҳдина-с-сирот-л мустақим. 6.

6. Моро ба роҳи рост ҳидоят кун.

«Ҳидоят» – дар луғат ба маънои болутфу марҳамат раҳнамоӣ намудан омадааст. Назди аҳли илм ҳидоят чанд дараҷа дорад. Худованд инсонро бо ҳидоят омехта ба дунё меорад. Бубинед, бе он ки ба кӯдак нишон дода шавад, вай макидани ширро медонад, ҳангоми гуруснагӣ мегирад ва ҳангоми таҳдиди хавф аз тарс чашмонашро мепӯшад ва монанди инҳо. Аммо ин ҳидоятест, ки на ҳама талаботи инсонро қонеъ мегардонад. Ба панҷ узви ҳисқунанда, яъне дидану шунидану бӯидан, чашидан ва ламс (ҳис) кардан ҳидоят метавон ёфт. Аммо ин ҳама маҳдуд аст ва барои

инсон нокифоя. Инсон дар мизони ақл ҳидояти дар боло зикршударо метавонад, мавриди тадқиқу тафтишу санҷиш қарор бидиҳад ва саҳву хатоҳоро ислоҳ созад, ба як хулоса биёяд. Мисол, вақте инсон бо ҳидояти чашм акси чизро дар об ноҳамвор ва шикаста мебинад, пас бо ҳидояти ақли солим сурати бутуну солими он ашёро муайян месозад. Мисоли дигар, меваи ширину болаззат дар даҳони шахси бемор талху бемазза метобад, вале ақли комил собит месозад, ки ин аз бемории он шахс аст, вагарна мева бо он лаззате, ки дорад, боқист. Аз гуфтаҳои боло чунин бармеояд, ки инсон ба воситаи ақл неку бадро аз ҳам ҷудо карда, роҳи саодатманд гаштани худро меёбад. Бисёриҳо ин ақидаро дастгирӣ мекунанд. Аммо таъкид дар ин ҷо ба маврид аст, ки ақл ба пуррагӣ қодир нест инсонро дар ҳама ҳолатҳо ҳидоят кунад. Барои исботи ин ақида, агар назаре ба рӯйдодҳои ҷаҳон дошта бошем басанда аст. Дар аксарият мамлакатҳо ихтилофи байни ақидаҳо меравад. Ҳар як тарафи муҳолиф аз рӯи ақл ақидаи худро дуруст меҳисобад. Вале бояд донист, ки аз ақл боло ҳидояту ҳидоятгарест. Ҳидояти олий-ҳидоят аз ҷониби Парвардигори оламиён аст, ки ба воситаи пайғамбарону анбиё, пайравони онҳо ва олимони бар бандагон таъкид мегардад. Чун Худованд халқкунандаи инсон аст, пас роҳи саодатмандии ӯро ҳамон Зоти пок ҳудаш медонад. Аз ин боис, Офаридгори оламу одам барои бандагони худ дастури зиндагӣ – Қуръонро фиристонд, ки ӯро ба сӯйи саодат, яъне хушбахтӣ раҳнамоӣ месозад. Он дастури зиндагӣ ва нишондоди олий дини мубини Исломи аст ва пайғамбарон ки охиринаи онҳо Ҳазрати Муҳаммад (с) мебошад ва инчунин пайравони ӯ (с) авлиёву олимони ба туфайли таълим ин дини покро ба халқ расониданду мерасонанд.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿١٧﴾

**Сирот-л-лазӣна анъамта њалайҳим ғайри-л-мағзӯби
њалайҳим вала-ѓ-зўллін. 7.**

**7. Чунин роҳе, ки бар онҳо (пайғамбарону Сиддиқон) инъом кардӣ,
на (ба) роҳи ғазабкардашудагон ва на роҳи гумроҳон.**

Мурод аз инъомкардашудагон пайғамбарону сиддиқон ва шаҳидону солеҳон (парҳезкорон)-анд. Ба ғазоби Худо гирифтормашудагон яҳудиёнанд. Сабаби ба ғазаб гирифтормашудани

яхудиҳо ин буд, ки бисёр анбиёро куштанд, ба Худо аҳд карданд, аммо ба он аҳд вафо накарданд ва боз бисёр гуноҳҳои дигар аз онҳо сар зад, ки чандин оятҳои дигар бар ин далолат мекунанд. Худованд ба онҳо дастуру илм дод, вале дидаву дониста ба он амал накарданд.

Дар зери мафҳуми «гумроҳон» насрониҳо дар назар дошта шудааст. Онҳоро ба он хотир гумроҳ гуфтаанд, ки роҳи нишондодаи Худовандро қабул накардаанд. Мувофиқи майлу хоҳиши худ роҳро ихтиёр карданду онро дуруст шумориданд. Онҳо назди ҳазрати Исо (а) айбдорӣ худро иқрор карданд ва гуфтанд, туро розӣ мекунем ва ибодате, ки Аллоҳтаъоло моро фармудааст, ба ҷо меорем. Вале бар хилофи гуфтаҳои худ амал намуданд. Ин аст, ки онҳоро гумроҳон мегӯянд. Яъне ояти шарифа мегӯяд, ки Худоё, моро ба роҳи анбиё ва дар роҳи он собитбудагон, мисли авлиё ва ҷумлаи азизони даргоҳи худат роҳнамоӣ куну ба роҳи яҳудиён ва насоро иршод нафармо! Ин аст дуои олӣ ва дархости бисёр зарур. Гарчанде оятҳои ин сура кам ҳам бошанд, маънои бисёроеро дарбар гирифтаанд. Ба ҳамин хотир, сураи мазкураро ба номи «Уммулқуръон» (модари Қуръон) ном мебаранд. Зеро дар ин сура ҳамди Худо ва сифатҳои Вай, подшоҳ будани Ӯ дар рӯзи Қиёмат, ибодат, ихлос, дуъо, зикри умматҳои хубу ҳидоятшуда ва ононе, ки ба роҳи нодуруст рафтаанд, ифода ёфтааст. Аз ин ҷост, ки дар ҳар ракаъати намоз хондани он ва такрор карданаш таъкид карда шудааст. Худо кунад, ки вақти хондан ба маънои ояти хондашуда сарфаҳм равам. Пас, биёед, бо мулоҳиза ва боандеша бошем, то дилу забону мақсадамон, чи дар ҳолати намозхонӣ ва чи дар дигар ҳолат, ба ҳам мувофиқ ояд.

Ҳамватани мо, Имом Муслим аз саҳобаи машҳур Абӯҳурайра (р) ҳадиси қудсиеро ривоят кардаанд ва мавриди зикр аст, ки онро ин ҷо қайд кунем. Фарқ байни ҳадиси қудсӣ ва оят дар он аст, ки ояти Қуръон лафзу маънояш аз ҷониби Худованд аст, аммо ҳадиси қудсӣ маънояш аз Худованд буда, вале лафзаш аз Пайғамбар (с) аст. Хулоса, дар ҳадиси қудсӣ омадааст, ки Худованд гуфтааст: "Байни ману бандаи намозгузорам сураи «Фотиҳа» ду тақсим аст, ҳар чӣ бандам хоҳад, медиҳам. Агар бандаам **«Ал-ҳамдулиллāҳи Рабби-л-ъāламīн»** – гӯяд, «Бандаам маро ҳамду шукр мегӯяд». Агар банда – **«Ар-Раҳмāни-р-Раҳīм»** – гӯяд, Худованд изҳор месозад: «Бандаам маро сано мегӯяд». Чун банда **«Мāлики явми-**

д-дун»-ро хонад, Худованд гӯяд: «**Бандаам маро аз ҳама болову бузург хонд**». Чун бандаи намозгузор ба ояти «**Иййока наъбуду ва иййока настаъин**» расад, Худованд гӯяд: «**Ин асрори байни ману бандаам аст, он чӣ бандаам пурсад ба ӯ медиҳам**». Агар банда «**Иҳдина-с-сирота-л-мустақим сирота-л-лазина анъамта ъалайҳим, ғайри-л-мағзуби ъалайҳим вала-з-золлйн**» гӯяд. Худованд мефармояд: «**Ин дархости бандаи ман аст. Ҳар он чи бандаам хоҳад, ба ӯ медиҳам**». Валлоҳу аълам.

Поёни сураи **Фотиҳа**. Ва лиллоҳил ҳамд.

Ин сура бо ҷамии оятҳои худ, бидуни шакку шубҳа дар Мадина нозил шудааст, ки он сураи 2-юми Қуръон буда, аз 286 оят иборат аст.

Номи сура ба таври мутлақ аз оятҳои 67-73-уми ҳамин сура гирифта шудааст. Сураи мазкур аз дарозтарин сураҳои Қуръон буда, аз рӯи мазмуни худ бо сураҳои дар Мадина нозилшуда монанд буда, он низому қонунҳоеро ки инсонҳо дар пиёда кардани ҳаёти иҷтимоии хеш ба онҳо ниёз доранд, баён месозад. Сураи «Бақара» бузургтарин ҳукмҳои шариъатро мисли ақида, ибодат, муъомилот, ахлоқ, муносибати зану шавҳар, талоқ, идда, ило, қарз ва монанди инҳоро дар бар мегирад. Дар ибтидо ҳарфе чанд, яъне 4 ояти он сифати мӯъминонро ва 2 ояти он одати кофиронро ва 13 ояти он ахлоқи мунофиқонро баён карда, ҳақиқати имон ва куфру нифокро равшан месозад. (Т.Ҷалолайн.). Яъне сураи мазкур бо услуби хос байни аҳли саодат (некбахтон) ва аҳли шақоват (бадбахтон) фарқ гузошта, онҳоро аз ҳамдигар ошкоро ҷудо сохтааст.

Баъдан суҳанро аз пайдоиши Абу-л-башар, яъне Одам (а) оғоз намуда, ҳодисаҳои аҷоибӣ дар он айём гузаштаро зикр карда, бо санаду далелҳо собит месозад, ки Аллоҳтаъоло наъби башарро гиромӣ доштааст. Дар ҳақиқат агар ба ин сура назар намоем, мебинем, ки аз се як ҳиссаи онро аҳволи аҳли китоб дар бар гирифтааст. Ба хоса аҳволи гузаштагони бани Исроилро дар маърази хонанда қарор медиҳад. Сабаб он аст, ки авлоди онҳо дар Мадинаи мунаввара, дар ҳамсоияи мӯъминон иқомат дошта, онҳо баҳри заъиф сохтани шариати Муҳаммад (с) алайҳи